

A Sociological Study of the Agency of Nomadic Women Through Their Lived Experiences (Case Study: Nomadic Women of Chah-Gholamali Village, Zarand County)

Hamideh Dabbaghi Assistant Professor of Women Studies, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Kosar Mohammadi hanjaroi PhD student in social welfare, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Abstract

Nomadic women play a vital role in the economic and social spheres of their communities, contributing to sustainable development through their indigenous knowledge. Despite facing significant challenges such as deprivation of welfare and healthcare, they exhibit considerable agency. This study challenges the perception that agency is exclusive to modern societies by demonstrating that nomadic women exercise their influence both overtly and covertly. Through a qualitative approach and thematic analysis of interviews with 17 women from Chah-Gholamali, two main themes (realized agency and resistance as hidden agency), four sub-themes (marital life management, persuasion power, decision-making agency, and facilitating agency), 10 concepts, and 115 meaningful phrases were identified. "Realized agency" refers to agency that is visibly observable. In the case of "facilitating agency," women do not hold a decisive role but act as facilitators. Findings show that while these women often hold decisive roles in family decisions, they also maintain the symbolic authority of men. The study highlights the complex and varied ways nomadic women experience and exert agency within their family structures.

Keywords: Nomadic Women, Agency, Resistance, Gender Division of Labor, Bargaining.

* Corresponding Author: mohammadikosar69@gmail.com

How to Cite: Reza. M., Reza. M., Reza. M. (2023). A Sociological Study of the Agency of Nomadic Women Through Their Lived Experiences (Case Study: Nomadic Women of Chah-Gholamali Village, Zarand County), *Quarterly Journal of Social sciences*, 30(102), 107-141. DOI: 10.22054/qjss.2024.77686.2741

1. Introduction

Nomadic women, who lead challenging lives, play a crucial role in economic and social activities, contributing to the sustainable development of tribal communities through their indigenous knowledge. In many rural and nomadic societies, these women face significant deprivation of welfare and healthcare services, enduring arduous labor in their daily lives. Despite these challenges, nomadic women are not powerless. At first glance, the concept of agency may seem exclusive to modern societies and may not appear to align closely with the characteristics of traditional communities. However, this study aims to demonstrate that such perceptions often arise from the assumption that centralists believe desirable traits and concepts are exclusive to urban and central societies, while peripheral communities are perceived as inferior. Such assumptions result from a lack of understanding. During the researcher's field visit, it became evident that nomadic women are far from powerless and, in fact, exhibit significant influence in critical moments, either openly or covertly exercising their agency. This article seeks to answer a key question: How is agency understood through the experiences of nomadic women?

2. Literature Review

This section draws on four key concepts: agency, resistance, bargaining, and gender-based division of labor. Numerous definitions of agency exist in the social sciences. Emirbayer & Mische describe agency as the involvement of actors in various structural environments. For the concept of resistance, we have drawn on Foucault's work, which links power relations with various forms of resistance. To explain bargaining, we refer to household decision-making bargaining models that clarify the mechanisms through which resources are allocated between men and women in households and the outcomes of such processes. Finally, we address theories related to the gender-based division of labor, including exchange theory and feminist perspectives.

3. Methodology

This study uses a qualitative approach with thematic analysis. The study population consists of 17 nomadic women from the village of

Chah-Gholamali, located in the rural district of Zarand County in Kerman Province. Participants were selected through non-random, purposive sampling.

4. Results

From the analysis of in-depth and semi-structured interviews, two main themes (realized agency and resistance as hidden agency), four sub-themes (marital life management, persuasion power, decision-making agency, and facilitating agency), 10 concepts, and 115 meaningful phrases were identified. "Realized agency" refers to agency that is visibly observable. In the case of "facilitating agency," women do not hold a decisive role but act as facilitators. In other words, while they may not be the primary decision-makers or play a significant role in shaping decisions, they create conditions that facilitate the implementation of their desires. In this context, women notably encourage their families to migrate or focus on their children's education. In the case of "decision-making agency," women occasionally make decisions independently, or if they are not the primary decision-makers, they still play a decisive role in family decisions. For instance, they influence final decisions in matters such as their children's marriage or family finances. Agency is not always overt or easily identifiable; in many instances, it manifests subtly and covertly. The strategies employed by actors in hidden agency tend to have a more significant impact than direct or overt displays of power. One of the primary strategies women use to assert their resistance is persuading their husbands. Moreover, women are not solely focused on persuading their husbands; they also strive to manage their family lives through other methods discussed in this paper.

5. Conclusion

Field observations and interviews with participants reveal that nomadic women are not powerless contrary to common stereotypes. On the contrary, they are influential and active participants in their families' and communities' economic and social spheres, consistently striving to play these roles through various means. However, it is essential to acknowledge that their efforts are not always successful. The findings indicate that, due to unavoidable circumstances, the full burden of family life, including principal and minor decisions, rests on

their shoulders. For instance, when the father was ill or incapacitated, the mother assumed the household responsibility. Despite these significant responsibilities, the women in the study made deliberate efforts to preserve the authority of men, even when this authority was more symbolic than real. For example, even if they were the key decision-makers behind essential matters such as their children's marriages or family migrations, they often chose to include men in the process, ensuring their involvement was acknowledged. The study concludes that nomadic women experience agency in diverse and intriguing ways within the family structure, with no uniform pattern across their experiences. Their agency manifests both openly and subtly, underscoring the complexity of their roles in family dynamics and the wider community. This diversity of agency is a testament to the multifaceted nature of their influence.

مطالعه جامعه‌شناختی عاملیت زنان عشایر از خلال تجربه زیسته آن‌ها (مورد مطالعه: زنان عشایر ده چاه-غلامعلی از توابع شهرستان زرند)

استادیار گروه مطالعات زنان، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

حمیده دباغی

دانشجوی دکتری رشته رفاه اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

کوثر محمدی هنجروئی *

چکیده

زنان عشایر نقش حیاتی در زمینه‌های اقتصادی و اجتماعی جوامع خود ایفا می‌کنند و از طریق دانش بومی خود به توسعه پایدار کمک می‌کنند. با وجود چالش‌های زیادی مانند محرومیت از رفاه و خدمات بهداشتی، این زنان دارای عاملیت قابل توجهی هستند. این مقاله به توصیف تجربه عاملیت و قدرت از منظر زنان عشایر اختصاص دارد. در این راستا و برای فهم عمیق‌تر از مفاهیم تحلیلی مانند عاملیت، مقاومت، تقسیم کار جنسیتی و چانه‌زنی استفاده شده است. با استفاده از روش تحلیل تماتیک، مصاحبه‌های عمیق و نیمه‌ساختمند با ۱۷ زن عشایر منطقه چاه غلامعلی در شهرستان زرند انجام شد. یافته‌ها حاکی از استخراج دو مقوله اصلی با عنوان عاملیت محقق شده و مقاومت به‌مثابه عاملیت پنهان، چهار مقوله فرعی شامل عاملیت تصمیم‌ساز، عاملیت تسهیلگر، قدرت مجاب‌سازی و مدیریت زندگی زناشویی و مفاهیمی از قبیل، تصمیم‌ساز در ازدواج فرزندان، زن به‌مثابه مشاور مالی خانواده، مانع‌زدایی برای ادامه‌ی تحصیل، زنان به‌مثابه محرک‌های مهاجرت، استفاده از واسطه‌ها، به‌کارگیری برتری سرمایه فرهنگی، ایجاد فشار فرهنگی، فریب همسر، اختفا و تظاهر به حفظ اقتدار مرد و ۱۱۵ عبارت معنایی است. بر اساس یافته‌های این مقاله می‌توان نتیجه گرفت که بزنگاه‌های ساده و درعین حال مهمی وجود دارد که در آن زنان عشایر مورد مطالعه به انحصار و اشکال گوناگون عاملیت را در چارچوب خانواده تجربه می‌کنند اما در این باره از تجربه واحدی برخوردار نیستند.

کلیدواژه‌ها: زنان عشایر، عاملیت، مقاومت، تقسیم کار جنسیتی، چانه‌زنی.

* نویسنده مسئول: mohammadikosar69@gmail.com

مقدمه

زنان عشایر به‌عنوان گروهی از زنان، هم‌زمان با اینکه زندگی سختی را می‌گذرانند، از طریق دانش بومی خود نقش بسیار مهمی در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی و رسیدن به توسعه پایدار ایلات دارند (Saidigaraghani, 2016).

در بیشتر جوامع مردان صرفاً به فعالیت‌های درآمدزا اعم از داخل مزرعه یا خارج از آن اشتغال دارند و زنان معمولاً علاوه بر شرکت در فعالیت‌های درآمدزا وظایف دیگری را نیز در رابطه با کشاورزی، وظایف خانه و نگهداری از کودکان انجام می‌دهند و غالباً با کمبود وقت مواجه هستند. همچنین در اغلب جوامع روستایی و عشایر، زنان با محرومیت از امکانات رفاهی و بهداشتی مواجهند و زحمات طاقت‌فرسایی را در زندگی روستایی و عشایری تحمل می‌کنند. دسترسی نداشتن به سواد و آموزش، عدم دریافت مزد در مقابل کارهای سخت، فقدان قدرت تصمیم‌گیری در مسائل خانوادگی و اجتماعی بخشی از محرومیت‌هایی است که آنان تجربه می‌کنند (Mirzakhani, 2019).

با این وجود زنان عشایر زنانه فاقد قدرت نیستند. به‌طور کلی عاملیت زنان در نگاه اول ممکن است خاص جوامع مدرن به حساب آید و یا دست کم با ویژگی‌های جامعه سنتی همخوانی و قرابت زیادی نداشته باشد. حال آن‌که در این پژوهش قصد داریم نشان دهیم که چنین تصویری اغلب به این دلیل شکل می‌گیرد که در بسیاری مواقع مرکزگرایان تصور می‌کنند ویژگی‌ها و مفاهیم و اوصاف خوب و مطلوب خاص جوامع شهری و مرکزی است و پیرامون در وضعیتی نامطلوب قرار دارد. این قبیل تصورات ناشی از عدم شناخت ماست. به‌این ترتیب در سالیان اخیر تلاش‌های بسیاری صورت گرفته تا صدای پیرامون به گوش برسد. رشد پژوهش‌های کیفی که باهدف مطالعه‌ی تجربه‌ی زیسته، علاقه‌مندی بسیاری به شنیدن صدای افراد بی‌صدا نشان می‌دهد، مؤید همین نکته است. در این پژوهش‌ها اکثراً به ناتوانی و بی‌قدرتی گروه‌های حاشیه‌ای توجه شده است. این هدفی بس والا برای یک پژوهشگر است تا بتواند نشان دهد گروه‌های فرودست و حاشیه‌ای جامعه چگونه زیست می‌کنند و با چه مشکلاتی مواجه هستند؛ اما به‌هر حال نباید فراموش کرد که

همیشه پیرامونی بودن قرین با فرودستی نیست و همیشه گروه‌های حاشیه‌ای گروه‌هایی فاقد قدرت و عاملیت تلقی نمی‌شوند. به این ترتیب شناخت زوایای آشکار و پنهان قدرتمندی و توانمندی ایشان حائز اهمیت است. این هدفی است که در این پژوهش نیز دنبال می‌شود. در بازدید محقق از منطقه مورد مطالعه پی بردیم که زنان عشایری نه تنها فاقد قدرت نیستند بلکه در بزنگاه‌های خاصی توان تأثیرگذاری بسیار بالایی دارند و یا تلاش می‌کنند به شکلی عریان و یا پنهان عاملیت خود را محقق سازند. مقاله حاضر در پی پاسخ به این سؤال مهم است که عاملیت از خلال تجربه زنان عشایر چگونه فهم می‌شود؟

پیشینه پژوهش

در تحقیقات متعددی به دغدغه مشابه با این مقاله پرداخته شده به طور مثال، الویا رستروپو (۲۰۰۷)، در پژوهش خود درباره ایل بهمنی، نشان می‌دهد که یکجانشینی عشایر باعث کاهش نقش زنان در ایل می‌شود. این تغییر، باعث از بین رفتن درآمد زنان، کاهش خودمختاری آن‌ها و تضعیف اهمیت سیاسی‌شان به خصوص در ازدواج‌های برون همسری می‌شود. در نتیجه، زنان به خانه‌نشینی و از دست دادن قدرت و استقلال سوق داده می‌شوند. شهشهانی (۱۹۸۸) نیز در کتاب «چهارفصل آفتاب» به تأثیرات توسعه بر زنان عشایر اسکان یافته ممسنی می‌پردازد و معتقد است که تقسیم کار جنسیتی عامل فقر و بی‌قدرتی زنان است. او زنان عشایر را فعال در امور مختلفی چون دامداری، کشاورزی و مداوا می‌داند و معتقد است که اصلاحات ارضی باعث کاهش مشارکت آن‌ها شده است. در تحقیق دیگری توسط ودادهیر و همکارانش (۲۰۱۶)، به بررسی ارتباط بین غذا، جنسیت و قدرت در میان عشایر لک لرستان پرداخته و نشان می‌دهند که تقسیم کار جنسیتی در نظام غذایی عشایر، بر اساس تفاوت‌های جسمی، به صورت فرهنگی پذیرفته شده است. زنان و مردان هر یک در بخش‌های خاصی از امور غذایی نقش دارند. در تحقیق دیگر توسط عبدیکادیروا و همکاران (۲۰۱۸)، درباره زنان عشایر قزاق، به این نتیجه رسیدند که زنان عشایر قزاق برخلاف تصورات غربی منفعل نیستند و در بسیاری از مواقع شرکای فعال اجتماعی و اقتصادی همسران خود هستند. این زنان در مدیریت اقتصادی و حتی نظامی

عشایر نقش دارند و آزادی بیشتری نسبت به دیگر زنان شرقی دارند. دنیرو (۱۹۹۷) نیز، در مقاله‌ای درباره بادیه‌نشینان صحرای نقب، تغییر نقش‌های زنانه در اثر شهرنشینی را بررسی کرده و معتقد است که تغییر نقش مردان به‌عنوان نیروی کار در اقتصاد شهری باعث تضعیف نقش زنان شده است. با این وجود، زنان از دسترسی به خدمات بهداشتی و آموزشی رضایت داشتند و از شرایط جدید استقبال می‌کردند. فریدل (۱۹۶۷) نیز در مقاله‌ای درباره زنان دهقان یونانی، به نقش قدرت زنان در خانواده اشاره می‌کند و معتقد است که زنان در مسائل اقتصادی و تصمیم‌گیری‌های خانوادگی مشارکت دارند و از طریق حفظ وابستگی مردان به خود، حس قوی قدرت را حفظ می‌کنند.

مروری بر تحقیقات پیشین نشان می‌دهد که زنان عشایر هنوز به‌طور جدی وارد تحقیقات علوم اجتماعی نشده‌اند. گرچه آن‌ها از طریق کاری که در ایلات خود انجام می‌دهند و ارزش افزوده‌ای که تولید می‌کنند تا حدی مورد توجه قرار دارند؛ اما پژوهش‌هایی با محوریت عاملیت، قدرت، اثرگذاری و مفاهیمی از این قبیل روی جمعیت زنان عشایر به ثبت نرسیده است؛ بنابراین هیچ‌یک از کلیدواژه‌های گفته‌شده را نمی‌توان در پژوهش‌هایی در خصوص زنان عشایر ردیابی کرد. پژوهش‌های موردبررسی اغلب نقش‌آفرینی زنان را پوشش می‌دهند اما ماحصل آن نقش‌آفرینی را نادیده می‌گیرند. حال آن‌که در خصوص سایر گروه‌های زنان به این مسئله در تحقیقات توجه شده است. کتاب‌ها و مقالات فارسی و انگلیسی مرور شده اغلب با همان کلیدواژه‌ی «زنان عشایر» انتخاب شدند و از میان آن‌ها آن تعداد که با تحقیق حاضر مرتبط بودند در بخش پیشینه‌ی پژوهش گنجانده شدند. برخی دیگر نیز گرچه کلیدواژه‌ی «عاملیت زنان» را در خود داشتند اما ارتباطی با زنان عشایر نداشتند. در اینجا سعی شد تنها به مقالاتی پرداخته شود که به زنان دهقان یا اجتماعات کوچک مرتبط هستند. بدین ترتیب پژوهش فریدل علی‌رغم این که ربط مستقیمی به زنان عشایر نداشت اما در مرور تجربی مورد استفاده قرار گرفت.

ادبیات نظری و مفهومی

در این بخش به منظور تحلیل یافته‌های میدانی از چهار مفهوم عاملیت، مقاومت، تقسیم‌کار

جنسیتی و چانه‌زنی بهره گرفته شده است.

- مفهوم عاملیت

در علوم اجتماعی، مباحث زیادی پیرامون مفهوم عاملیت انسانی مطرح شده است. نظریه پردازانی همچون آنتونی گیدنز و پیر بوردیو به این موضوع پرداخته‌اند. گیدنز در نظریه ساختاربندی خود معتقد است که عاملیت انسانی زمانی تحقق می‌یابد که کنشگر به صورت عمدی و آگاهانه تصمیم‌گیری کند. این کنش نه تنها به نیات بلکه به قدرت مداخله در رویدادها نیز وابسته است (Eteläpelto et al, 2013). از سوی دیگر، بوردیو بیشتر بر تأثیرات ساختار اجتماعی بر عاملیت تأکید دارد و معتقد است که ساختارهای اجتماعی، تغییرات اجتماعی را محدود می‌کنند، به‌ویژه در موضوعات جنسیتی (Mottier, 2002). تعاریف مختلفی از عاملیت ارائه شده است. به‌عنوان مثال، امیربایر و میشه (۲۰۱۳) عاملیت را مشارکت کنشگران در محیط‌های ساختاری متغیر تعریف کرده‌اند که می‌تواند هم ساختارها را بازتولید و هم تغییر دهد. هیوسون نیز عاملیت را به سه نوع فردی، جمعی و واسطه‌ای تقسیم‌بندی کرده است (Rahmani & Farahzad, 2016). قدرت یکی از مهم‌ترین جنبه‌های عاملیت است. ماکس وبر قدرت را به‌عنوان توانایی اعمال اراده فرد حتی در صورت مخالفت دیگران تعریف می‌کند (Rezaeimoghadam, 2012). قدرت می‌تواند به دو سطح خرد و کلان تقسیم شود؛ در سطح کلان، قدرت توسط مراجع رسمی اعمال می‌شود، اما در سطح خرد، قدرت در روابط روزمره میان افراد، مانند روابط شوهر و زن، مشاهده می‌شود (Hosseinzadehrad, 2008; Faramarzi, 2019). همچنین، قدرت را می‌توان به دو بعد عینی و ذهنی تقسیم کرد. قدرت عینی به اعمال قدرت واقعی در تصمیم‌گیری‌ها اشاره دارد، در حالی که قدرت ذهنی به انتظارات اجتماعی از افراد برای مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها مربوط است. در روابط زناشویی، این قدرت به دو نوع روابط برابر و روابط سلطه تقسیم می‌شود که در جوامع مختلف بسته به باورها و نگرش‌های فرهنگی متفاوت است (Rezaeimoghadam, 2012). دویش، چهار معیار برای ارزیابی قدرت میان زن و شوهر در جوامع روستایی ارائه داده است که شامل احترام متقابل، دخالت

در کار یکدیگر، تصمیم‌گیری در تخصیص منابع و مدیریت امور کودکان می‌باشد (Dubisch, 1971).

- مفهوم مقاومت

تحقق عاملیت، به‌ویژه در میان زنان که در تاریخ در موقعیت فرودست قرار داشته‌اند، گاهی به‌صورت پنهان و مویرگی رخ می‌دهد (Soltanibahram et al, 2011). میشل فوکو، با وجود تأکید بیشتر بر ساختار، عاملیت را انکار نمی‌کند و قدرت را شبکه‌ای پیچیده از روابط می‌داند که همراه با اشکال مختلف مقاومت است. از نظر فوکو، مقاومت نه فقط به اعتراضات و شورش‌های عمومی، بلکه به حرکات روزمره و پراکنده نیز تعلق دارد (Kermani & Delawari, 2016). اریکا فریدل در مقاله‌ای با عنوان «منابع قدرت زنان در ایران» به پارادوکسی اشاره می‌کند که زنان ایرانی از یک سو تابع مردان هستند و از سوی دیگر در زندگی روزمره قدرت قابل توجهی دارند. او مقاومت زنان را در چهار شکل نافرمانی، براندازی، امتناع و تظلم‌خواهی تعریف می‌کند و معتقد است که وقتی منابع قدرت رسمی برای زنان کمیاب است، آن‌ها به مقاومت و تاکتیک‌های پنهان روی می‌آورند (Afkhani & Friedl, 1994). فمینیست‌ها مقاومت محلی و بومی را راهبردی مؤثر برای مقابله با مردسالاری می‌دانند، چراکه زنان می‌توانند در برابر نمونه‌های خاصی از قدرت مردسالارانه مقاومت کنند (Trethewey, 1997). کارول راجرز (۱۹۷۵) نیز در پژوهش خود درباره جوامع دهقانی نشان می‌دهد که اگرچه مردان اقتدار رسمی را در اختیار دارند، اما قدرت واقعی آنان محدود است و اقتدارشان اغلب با احساس ناتوانی همراه است. او معتقد است که واحد خانه در این جوامع اهمیت زیادی دارد و قدرت زنان از خانه به روستا تسری می‌یابد.

- مفهوم چانه‌زنی

با وجود تلاش‌ها برای کاهش تبعیض‌های جنسیتی، زنان در اکثر کشورها درآمد کمتری نسبت به مردان دارند و کمتر احتمال دارد که وارد مذاکرات شغلی شوند و معمولاً نسبت

به مردان مذاکره‌کنندگان خوبی نیستند (Card et al., 2013). با توجه به پیچیدگی روابط قدرت میان زنان و مردان، درک تفاوت‌های ظریف در رفتارها و تصمیم‌گیری‌ها اهمیت دارد. مدل‌های چانه‌زنی در تصمیم‌گیری خانوار به تخصیص منابع میان زنان و مردان می‌پردازند. مدل‌های اولیه خانوار را به‌عنوان یک واحد تصمیم‌گیرنده تلقی می‌کردند که ترجیحات اعضا را یکسان فرض می‌کرد؛ اما با رد این مدل توسط اندیشمندان، مدل‌های جدید شامل همکاری، غیرهمکاری و اشتراکی به وجود آمدند. در مدل چانه‌زنی تعاونی از نظریه بازی برای تحلیل استفاده می‌شود و قدرت چانه‌زنی به گزینه‌های بیرونی وابسته است. قدرت چانه‌زنی ممکن است بر اساس درآمد یا عوامل نهادی و هنجاری شکل گیرد. همچنین، قدرت چانه‌زنی با تخصیص منابع رابطه دو سویه دارد؛ مثلاً مالکیت زمین می‌تواند قدرت چانه‌زنی را افزایش دهد و بالعکس. چانه‌زنی گاهی در خارج از خانواده نیز رخ می‌دهد و نتایج آن می‌تواند در طول زمان تغییر کند. قدرت چانه‌زنی اغلب ضمنی است و با مشارکت در تصمیم‌گیری خانوار ارتباط مستقیم دارد (Agarwal, 1997). توانمندسازی زنان با افزایش قدرت چانه‌زنی و مشارکت در تصمیم‌گیری خانوار محقق می‌شود.

- مفهوم تقسیم‌کار جنسیتی

تقسیم‌کار جنسیتی که مردان را به‌عنوان نان‌آور و زنان را به‌عنوان خانه‌دار معرفی می‌کند، بر تفکیک حوزه‌های عمومی و خصوصی استوار است. طبق نظریه مبادله، زنان با انجام کارهای خانه، از حمایت مالی مردان برخوردار می‌شوند، اما این باور توسط فمینیست‌ها به چالش کشیده شده است (Ribnes McCarthy & Edwards, 2011). تحقیقات موردراک نشان می‌دهد که تفکیک نقش‌های جنسیتی در تمامی فرهنگ‌ها وجود دارد. میشل بارت معتقد است که در خانواده‌های هسته‌ای تحت نظام سرمایه‌داری، تقسیم‌کاری طبیعی است که مردان را تأمین‌کننده نیازهای اقتصادی و زنان را مسئول کارهای بی‌مزد خانگی می‌داند (Bostan, 2006). در مقابل، پارسونز معتقد است که تقسیم‌کار جنسیتی به انسجام خانواده کمک می‌کند (Garossi, 2015). برخی فمینیست‌ها نابرابری جنسیتی را به‌عنوان نظامی از قشربندی تلقی می‌کنند که بقای آن به تقسیم‌کار جنسیتی به نفع مردان، مزایای مادی برای

آنان و ایدئولوژی‌های جنسیتی که زنان را به خانه محدود می‌کنند، وابسته است (Ghodrati et al, 2017). کونا و آتالیا^۱ (۲۰۱۹) اشاره می‌کنند که با افزایش حضور زنان در بازار کار، آنچه اتفاق می‌افتد نه برابری، بلکه بار مضاعفی بر دوش زنان است؛ به طوری که زنان همچنان مسئول اصلی کارهای بدون مزد خانگی نیز باقی می‌مانند.

روش‌شناسی پژوهش

در این پژوهش از رویکرد کیفی و روش تحلیل تماتیک برای تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی استفاده شده است. تحلیل تماتیک با تمرکز بر شناسایی الگوهای معنایی یا تم‌ها در داده‌ها، به عنوان روشی برای توصیف و تفسیر داده‌های کیفی مطرح می‌شود (Ghasemi & Hashemi, 2018). این روش شامل شناسایی، تحلیل و گزارش الگوهای تکراری در داده‌ها است. تحلیل تماتیک انعطاف‌پذیری بالایی دارد و می‌توان از آن در طیف گسترده‌ای از چارچوب‌های نظری و سؤالات تحقیق استفاده کرد. براون و کلارک این روش را نه تنها یک تکنیک بلکه یک روش تحلیلی مستقل می‌دانند که بر اثرگذاری زمینه‌های اجتماعی، فرهنگی و ساختاری بر تجربیات افراد تأکید دارد (Braun & Clarke, 2006). هدف این روش، کشف الگوها و مضامین از طریق کدگذاری داده‌ها است (Thomas & Harden, 2008).

جمعیت مورد مطالعه شامل ۱۷ زن از عشایر ده چاه غلامعلی در شهرستان زرنند استان کرمان است که با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده‌اند. مصاحبه‌ها تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافته است. برای اطمینان از اعتبار و پایایی داده‌ها، محققان با بررسی متقابل داده‌ها، استفاده از نمونه‌گیری هدفمند و ارائه توصیف دقیق از مصاحبه‌ها، قابلیت اعتماد و انتقال‌پذیری داده‌ها را تضمین کرده‌اند؛ بنابراین یکایک مضامین و مفاهیمی که حاصل میدان پژوهش بود مورد مذاقه و بحث قرار می‌گرفت و پس از توافق هر دو تحلیلگر مضامین نهایی استخراج می‌گردید. در ادامه جدول از مشخصات زنان عشایر مورد

1 Cunha & Atalaia

مصاحبه در میدان مطالعه ارائه شده است:

جدول ۱. مشخصات افراد مصاحبه‌شده

Table 1. Characteristics of the Interviewed People

ردیف	نام مستعار	سن	تحصیلات	تعداد فرزندان	مدت تأهل (سال)
۱	مهری	۴۰	بی‌سواد	۴	۲۴
۲	مریم	۴۰	لیسانس	۳	۱۶
۳	فرنگیس	۳۸	سیکل	۳	۲۳
۴	پوران	۴۱	پنجم ابتدایی	۳	۲۰
۵	صدیقه	۴۸	دیپلم	۲	۳۰
۶	سکینه	۵۸	چهارم ابتدایی	۴	۴۴
۷	زهرا	۲۵	سیکل	۲	۱۰
۸	ساغر	۲۸	پنجم ابتدایی	۱	۱۷
۹	فاطمه	۴۸	بی‌سواد	۴	۳۴
۱۰	زینب	۴۵	نهضت	۳	۳۰
۱۱	طاهره	۳۲	پنجم ابتدایی	۳	۱۸
۱۲	شهربانو	۲۶	پنجم ابتدایی	۱	۱
۱۳	نقیسه	۲۵	پنجم ابتدایی	۳	۱۱
۱۴	فرزانه	۲۸	لیسانس	۱	۴
۱۵	اسما	۳۰	دیپلم	۲	۱۱
۱۶	راحله	۳۲	پنجم ابتدایی	۰	۱۹
۱۷	سعیده	۴۲	بی‌سواد	۳	۲۵

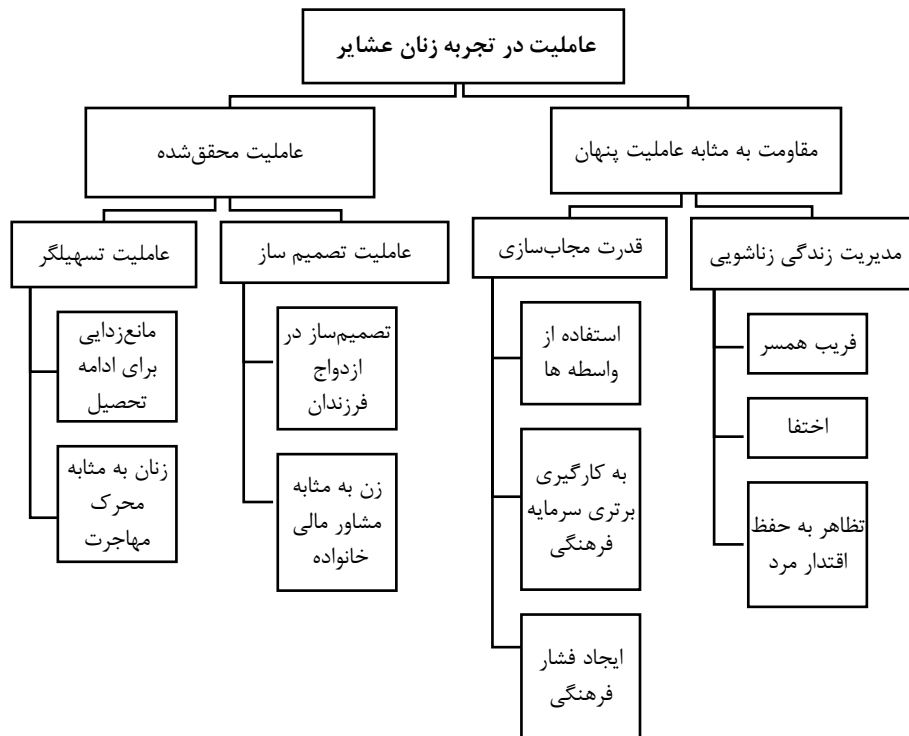
در توصیف میدان پژوهش باید گفت که ده چاه غلامعلی در ۳۵ کیلومتری شهرستان زرنند واقع در استان کرمان قرار دارد. ساکنین آن خود را نیمه کوچنده معرفی می‌کنند. گله‌داران به همراه خانواده خود در فصل تابستان به مدت دو ماه در دامنه‌ی کوه زندگی می‌کنند. برخی از خانوارها در آنجا برای خود خانه ساخته‌اند اما برخی دیگر همچنان چادرنشین هستند. در مجموع حدود ۳۰ خانواده در ده سکونت دارند. به تدریج خانواده‌های زیادی ده را ترک کرده و به دلیل کمبود امکانات به شهر و یا روستاهای هم‌جوار مهاجرت کرده‌اند. عشایر مورد مصاحبه خود را بخشی از ایل بهلولی می‌دانند.

یافته‌های تحقیق

در بخش یافته‌های تحلیلی و پس از انجام مصاحبه‌های عمیق و نیمه‌ساخت یافته در مجموع ۲ مقوله اصلی (عاملیت محقق شده و مقاومت به مثابه عاملیت پنهان)، ۴ مقوله فرعی (مدیریت زندگی زناشویی، قدرت مجاب‌سازی، عاملیت تصمیم‌ساز و عاملیت تسهیلگر)، ۱۰ مفهوم و ۱۱۵ عبارت معنایی استخراج شد. این مفاهیم مطابق با سؤال اصلی پژوهش یعنی تصمیم‌سازی و قدرت زنان عشایر در تجربه ایشان چگونه متبلور شده است؟ به دست آمده است. در این راستا دو مقوله فرعی عاملیت محقق شده و مقاومت به مثابه عاملیت پنهان، تجربه زنان از مفهوم عاملیت را شکل می‌دهد. در ادامه به مفاهیم و تحلیل هر یک از مفاهیم ذیل این مقولات می‌پردازیم.

شکل ۱. مضامین اصلی، فرعی و مفاهیم (یافته‌های تحقیق)

Figure 1. Main themes, sub-themes and concepts (research findings)

۱- عاملیت محقق شده

منظور از عاملیت محقق شده و بالفعل آن عاملیتی است که به‌طور واقعی قابل مشاهده است. در اینجا مشاهدات محقق بسیاری از مؤلفه‌ها و مصادیق عاملیت را که مورد اشاره و تصدیق ۱۷ مشارکت‌کننده در این پژوهش قرار گرفته است، تأیید می‌کند. بار دیگر همان‌طور که در بخش نظری بیان شد عاملیت می‌تواند از مکانی به مکان دیگر و از زمانی به زمان دیگر کاملاً متفاوت باشد. ممکن است بینیم که زن عشایر و یا روستایی چیزی را مصداق عاملیت می‌داند که زن شهری ابداً چنین نمی‌اندیشد؛ بنابراین مفهوم عاملیت به شدت وابسته به زمینه است.

۱-۱- عاملیت تسهیلگر

در اولین نوع از عاملیت محقق شده به عاملیت تسهیلگر اشاره می‌کنیم در این نوع عاملیت زنان نقش تعیین‌کننده ندارند اما به‌مثابه یک تسهیلگر عمل می‌کنند. به عبارتی تصمیم‌گیرنده اصلی و یا حتی تصمیم‌ساز نیستند اما می‌توانند شرایط را برای اعمال خواسته خود تسهیل و مهیا نمایند.

۱-۱-۱- زنان به‌مثابه محرک‌های مهاجرت

طبق مشاهدات محقق زنان روستای مورد مطالعه به لحاظ ارتباط‌گیری غیرکاری با محیط‌های پیرامون اعم از روستاهای اطراف و یا شهرها موفق‌تر از مردان هستند. برخی از آن‌ها در ده تنها هستند و هیچ‌یک از اقوام نزدیک خود را در جوار خود ندارند. برخی نیز علی‌رغم این که از خردسالی ساکن ده بوده‌اند اما به‌واسطه‌ی مهاجرت فرزندان به شهر ارتباط ناگسستگی با شهر دارند و مکرراً به شهر رفت‌وآمد دارند. علاوه بر این‌ها آن تعداد از زنان که باسواد هستند، از تلفن همراه هوشمند برخوردارند. تعدادی از آن‌ها از این طریق به مقایسه‌ی امکانات زندگی عشایری با سایر آلترناتیوها می‌پردازند. این در مورد مردان به‌ندرت اتفاق می‌افتد. نسل گذشته تعلق خاطر بیشتری به محل زندگی خود و زیست عشایری دارد اما نسل جوان‌تر گهگاه در میان مشغله‌های پرشمار، به سبک‌های زندگی

متفاوت نیز می‌اندیشد. میل به مهاجرت از سوی زنان می‌تواند انگیزه‌های متعددی داشته باشد. هرچند که اغلب آنان آینده‌ی بهتر برای فرزندان خود را دلیل اصلی تمایل به مهاجرت می‌دانند. زهرا که نقش خودش را در تصمیم به مهاجرت زیاد می‌داند این‌طور توضیح می‌دهد:

«اگر به شوهرم بود که هنوز می‌خواست اینجا بمونه ولی من دلم می‌خواست بچه‌ها توی یه مدرسه درست حسابی درس بخونن. من خودم شبانه‌روزی بودم و خیلی سختی کشیدم. اصلاً به خاطر همین دیگه ادامه ندادم. البته فکر نکنید راضی کردنش کار آسونی بود. چندساله که من دارم می‌گم و تازه امسال که پسرم می‌خواد بره کلاس دوم قبول کرد.» (زهرا)

ساغر نیز ضمن اذعان به این نکته که «همیشه بانی رفتن به شهرها زن‌ها می‌شوند.» دو جنبه‌ی سلبی و ایجابی تمایل به مهاجرت و سپس نقش آفرینی زنان در این امر را این‌گونه بیان می‌کند:

«خب بنده‌های خدا [زنان ده] خیلی خسته می‌شن. برای فرار از کارهای زیاد می‌رن. زن‌ها حتی نمی‌تونن ۵ دقیقه در روز استراحت کنن. بخورده هم برای رفاه بهتر و بیشتر بچه‌هاشون تمایل دارن برن. شاید هم حق دارن. چون اینجا که مدرسه‌ی [درست و حسابی] نیست. فعلاً که خشک‌سالی هم هست. بالاخره هر چی باشه مادر بیشتر دلش برای بچش می‌سوزه و نگران آینده‌ش.» (ساغر)

درواقع او در توضیح بعد سلبی میل به مهاجرت خستگی زنان و فرار از کارهای سنگین و وظایف متعدد را مؤثر می‌داند و در کنار آن دغدغه‌ی رفاه و زندگی و ساختن آینده‌ای بهتر برای فرزندان را نیز از دلایل اصلی مهاجرت برمی‌شمارد. پوران هم همواره به بهزیستی فرزندان خود از مسیر مهاجرت به شهر فکر می‌کند؛ اما با چالش بزرگی مواجه بود. به دلیل بیماری پوران، همسرش نمی‌توانست ریسک کند و فرزندان را به شهر بفرستد زیرا در این صورت نیروی کار خود را از دست می‌داد؛ اما پوران نقش تعیین‌کننده‌ای در این تصمیم‌گیری داشته است.

«اولش می‌گفت نه. الآن چند ماهیه راضی شده. به خصوص اون اولایی که من مریض شدم می‌گفت نه آگه بخواید برید من دست تنها می‌مونم. الآن دیگه راضی شده. منم گفتم چند نفر از این ده رفتن الآن خیلی وضعشون بهتره. این جا هم که خشک سالیه معلوم نیست پس فردا بچه‌ها همین بخور و نمیر رو هم داشته باشند. اونم دید حرف منطقیه. خودمم با وجود این که دکتر قدغن کرده چند وقت رفتم کمکش. برای این که حس نکنه اونا آگه برن دست تنها می‌مونه. دیگه حالا بعد از رفتن اون‌ها هم خدا بزرگه به هر حال کار روی زمین نمی‌مونه. الآن دیگه خداروشکر راضی شده. حتی خودشم تشویقشون می‌کنه و دنبال کارشون می‌ره که آگه بشه بعد از سربازی بتونن برن معدن کار کنن. ما خودمون عشایر شدیم سختی و بدبختیش رو واقعاً داریم. دلم نمی‌خواد بچه‌هام مثل ما باشن. تو سختی باشن. وقتی گاز نباشه. راه نباشه ما هم مجبوریم بچه هامون رو بفروسیم آبادی.» (پوران)

۱-۱-۲- مانع‌زدایی برای ادامه تحصیل

در این مضمون به دو وجه از مانع‌زدایی برای ادامه‌ی تحصیل پرداخته شده است. اول این که در مورد مریم می‌بینیم که او علی‌رغم مشکلات بسیاری که در مناطق عشایری برای ادامه‌ی تحصیل یک زن متأهل وجود دارد اما از طریق چانه‌زنی با همسرش توانست درس بخواند. نیک می‌دانیم در مناطق عشایری و از جمله منطقه مورد مطالعه همه‌ی اعضای خانواده به چشم نیروی کار نگریسته می‌شوند. ماهیت زندگی و کار عشایری نیز چنین می‌طلبد. باری زندگی در مناطقی که چندین مورد مطلوب با امکانات محدود سبب می‌شود که بار زحمت مضاعفی بر دوش هر یک از اعضای خانواده باشد؛ بنابراین تصور این که در چنین شرایطی که اصلاً نفس ازدواج نه فقط به دلیل عشق و دوست‌داشتن متقابل و نیاز به یک همدم، بلکه در کنار آن نیاز به یک نیروی زبده و ماهر برای پیشبرد امور عشایری و کمک به اقتصاد خانواده تعریف می‌شود، عدم حضور یک زن در کنار همسرش آن‌هم در ابتدای زندگی که هنوز زندگی مشترک قوام و سامان خاص خود را نیافته می‌تواند قدری عجیب باشد. مریم خاطره‌ی خود را از تحصیلش این‌طور نقل می‌کند:

«جالبه که من وقتی به ایل بهلولی اومدم درس خوندم. باردار بودم دانشگاه هم می‌رفتم. یک تصور اشتباهی که از ما زن‌های عشایر دارند آینه که ما نمی‌تونیم سر حق و حقوق خودمون وایسیم. اصلاً اینطور نیست با وجود اینکه تو شرایط سختی بودیم ولی من تصمیم گرفتم درس بخونم و با شوهرم طی کردم و راضیش کردم. اون اوایل می‌گفت این جا درس خوندن به دردی نمی‌خوره هیچ کس درس نخونده ولی من همیشه با خودم فکر می‌کردم ممکنه دیگه نخوام تو این ده بمونم و درس خوندن به دردم بخوره در آینده. به همین خاطر رفتم و مدرک مهندسی‌ام رو گرفتم. الآن هم با این که این جا موندگار شدم ولی از درس خوندمن پشیمون نیستم به هر حال من چون باسواد و تحصیل کرده بودم نماینده عشایر شدم. الآن تو شهر خیلی از ارگان‌ها من رو می‌شناسند با خیلی از رییس‌های ادارات رفت و آمد داریم و همه‌ی این‌ها رو مدیون درس خوندمن هستم.» (مریم)

وجه دیگر مانع‌زدایی برای ادامه‌ی تحصیل که عمومیت بیش از مورد قبل دارد به فرزندان مربوط است. مادران در ده اغلب تحصیلات کمی در حد ابتدایی دارند. برخی‌ها با این موضوع مشکلی ندارند زیرا از زندگی عشایری به‌رغم داشتن مشکلات و سختی‌های فراوان گله و شکایتی ندارند اما برخی دیگر معتقدند اگر درس می‌خواندند می‌توانستند زندگی بهتری داشته باشند. زندگی بهتر یعنی زندگی با امکانات بهتر و به یک معنا یعنی زندگی در محیطی که امکانات بیشتر و بهتری داشته باشد. مادران تلاش می‌کنند آرزوهای محقق نشده‌ی خود را توسط فرزندان‌شان پی بگیرند. ایشان فکر می‌کنند اگر فرزندان‌شان سال‌های بیشتری را صرف تحصیل بکنند می‌توانند زندگی بهتری داشته باشند. زنان مورد مطالعه از روحیه ترقی خواهانه‌ی بالایی برخوردارند و مطابق با همین خصلت ترقی جویانه فرزندان‌شان را تشویق به مهاجرت و تحصیل می‌کنند درحالی‌که در مدت حضور محقق در ده و صحبت با اهالی هیچ پدری یافت نشد که به اندازه یک مادر مایل به تحصیل و یا مهاجرت فرزندش باشد. این به این معنا نیست که پدران دنبال ترقی و بهزیستی فرزندان‌شان نیستند بلکه آنان امید به ساختن ده توسط نسل جوان دارند درحالی‌که مادران نمی‌خواهند به اما و اگرها دل خوش کنند.

«شوهرم همیشه می‌گه تو اگر نبودی من بچه‌ها رو نمی‌فرستادم مدرسه می‌فرستادمشون چوپونی» (فاطمه)

«مادرم، برادر بزرگم رو فرستاد تو شهر بره دبیرستان. ما سه تا بچه بودیم. در نبود اون من و برادر کوچک‌ترم که اون موقع ده دوازده ساله بودیم خیلی کارمون زیاد شد ولی مادرم دلش می‌خواست بچه‌هاش درس بخونن. برادرم همون‌جا موندگار شد دیگه بعدم ازدواج کرد. الان چند ساله تو شهره. بعضی وقتا می‌گم کاشکی در مورد منم اصرار می‌کرد که برم درس بخونم. ولی خب به هر حال برای دخترا همه جا به حساسیت بیشتری هست» (راحله)

۱-۲- عاملیت تصمیم‌ساز

در این نوع دوم از عاملیت محقق شده زنان خود در برخی مواقع راساً تصمیم‌گیری می‌کنند یا اگر تصمیم‌گیرنده اصلی نباشند دست کم نقش تعیین‌کننده‌ای در تصمیمات اتخاذشده خانواده ایفا می‌کنند. به‌عنوان مثال در ازدواج فرزندان و یا در مباحث مالی مربوط به خانواده نقش مؤثری در تصمیم‌گیری نهایی دارند.

۱-۲-۱- تصمیم‌ساز در ازدواج فرزندان

پدر در ازدواج فرزند دختر به‌طور رسمی و قانونی دارای اختیارات گسترده‌ای است. مطابق با عرف و عادات، خانواده و به‌طور خاص پدر، نقشی تعیین‌کننده در ازدواج فرزندان خود اعم از دختر و پسر دارد. مادر در اغلب موارد نقش مشاوره‌ای ایفا می‌کند؛ اما تصمیم‌گیرنده‌ی نهایی نیست. انتخاب همسر برای فرزندان یعنی تعیین سرنوشت آنان و این وظیفه‌ای سترگ است. امروزه در شهرها و به‌خصوص در میان نسل‌های جوان ارزش‌های همسرگزینی به کلی با دهه‌های قبل متفاوت شده است. جوانان امروزی اغلب خودشان و در بسیاری مواقع بدون مشورت تعیین‌کننده‌ی خانواده دست به همسرگزینی می‌زنند. اگرچه همچنان به‌موجب قانون پدر در ازدواج دختر خود ذی‌حق است؛ اما در جوامع بسته‌تر هنوز غالباً به شکلی سنتی عمل می‌شود و خانواده در همسرگزینی مهم‌ترین و بزرگ‌ترین سهم را دارا هستند. در اینجا مادران حوزه‌ی عمل بسیار وسیعی دارند و به‌نوعی از طریق انتخاب

همسر برای پسران خود و در پاره‌ای موارد برای دختران، اعمال قدرت می‌کنند. مداخله‌ی مادران در ازدواج فرزندان همیشه به یک میزان نیست. گاهی به صورت مداخله‌ی تعیین‌کننده و مستقیم است.

«کلاً نظر من مهم بود. وقتی دیدم پدر و مادر دامادم خوین خواهرش شهرگشته و دکتر بود معلوم بود تربیتشون هم خوبه فرهنگشون بالاست و اجتماعی هستند گفتم همین خوبه. اون روز بچه من ۱۴ ساله بود. هیچی سرش نمی‌شد ولی الآن نه اون پشیمونه و نه من. شوهرم اگر یه چوپون بیاد زودتر دختر بهش می‌ده چون خودش چوپون بوده.» (فاطمه)

و گاهی نیز مداخله‌ی مادر به صورت غیرمستقیم اما اثرگذار است؛ یعنی با وجود این که مادر راه سختی در رسیدن به مقصود خود دارد اما با استفاده از تکنیک‌هایی می‌تواند در نهایت نظرش را به کرسی بنشاند. به عبارتی دیگر این طور نیست که او صراحتاً شخصی را به عنوان عروس خود برگزیند و یا پسری را به دامادی قبول کند و در مقابل او هیچ دست برتری (پدر) نتواند اعمال قدرت کرده و نظر او را خنثی کند؛ اما باین حال مادر می‌تواند نه به شکلی مستقیم و از طریق اعمال قدرت یک‌سویه بلکه با چانه‌زنی نظرش را جامه‌ی عمل بپوشاند.

«یادمه پدرم اصرار داشت با پسر خواهرش ازدواج کنم. منم بدم نمی‌اومد از پسر عمه‌ام. البته اون موقع سنم خیلی کم بود. مادرم راضی نبود به این وصلت. انقدر در گوش من خونند و خونند که باید بری مدرسه و درس بخونی و الآن وقت ازدواج نیست تا من گفتم راضی نیستم. ولی جالبه خواهرم وقتی ازدواج کرد دو سال از اون موقع من کوچیک‌تر بود؛ یعنی مادرم مشککش با سن من یا درس خوندم نبود. نمی‌خواست من زن پسر عمم بشم و موفق هم شد.» (اسما)

در این مورد اسما بر ایمان کاملاً شفاف می‌کند که مادران چگونه می‌توانند به شیوه‌ای غیرمستقیم در این باره اعمال نظر کنند. درست است که در مورد اخیر نهایتاً به ازدواج ختم نشد؛ اما ممانعت از ازدواج با فردی، در فرهنگ منطقه‌ی مورد مطالعه که اغلب دختران در

سن ۱۴ یا ۱۵ سالگی ازدواج می‌کنند، تحصیلاتشان را به‌ندرت ادامه می‌دهند و موارد بسیاری با خانواده پدری خود اعم از پسرعمو و یا پسرعمه ازدواج می‌کنند نشان از اهمیت کار مادر دارد.

۱-۲-۲- زن به‌مثابه مشاور مالی خانواده

از آنجایی که رسیدگی به خریدهای خانه مستلزم داشتن منابع پولی است و پول نیز از دیرباز یکی از منابع اساسی قدرت محسوب می‌شده محقق مدیریت دخل و خرج خانه را جزو موارد عاملیت زنان در نظر گرفته است. مدیریت دخل و خرج یک کارکرد آشکار دارد و آن این که زن همچنان که در درآمدزایی همراه و همگام با شوهرش است باید بتواند در هزینه‌کرد خانه نیز اعمال نظر کند و خانواده خود را از این منظر مدیریت کند. همچنین تعدادی کارکرد پنهان نیز دارد. از جمله این که خرید کردن برای زن عشایری به‌منزله‌ی تفریح است. او می‌تواند به این واسطه مدتی را از کار مزرعه، دام و خانه برکنار باشد آن کارها را به فرزندان و اعضای بزرگ‌سال خانواده بسپارد و با طیب خاطر به خرید برود. ثانیاً در برخی موارد از جمله در نقل قول صدیقه رفتن به شهر و یا روستا برای خرید خانه همراه است با تجدیددیدار با خانواده و خویشان در مناطق دیگر. صدیقه در این نقل قول کارکردهای آشکار و پنهان مدیریت دخل و خرج به‌طور عام و خرید کردن به‌طور خاص را برایمان روشن می‌کند:

«دخل و خرج خونه همش با خودمه. چون مردها اصلاً در جریان نیستن که اگر من نون بپزم و آرد تموم بشه خودم می‌دونم که آرد نداریم و باید بخریم در مورد همه چیز همین طوره... به هر حال بینید پول در آوردن فقط مهم نیست آدم‌ها پول در میان که بتونن خرج کنن نه این که انبار کنن یا بدن یکی دیگه استفاده کنه مثلاً بدن به شوهراشون. خب ما زن‌های عشایر هم داریم به جورایی پول در می‌آوریم هر چند شما کمتر زنی رو می‌بینید که مثلاً خودش کارت پولی داشته باشه ولی زن‌های زیادی می‌بینید که کارت شوهرشون تمام و کمال در اختیار خودشون باشه حالا چه فرقی می‌کنه اسم روی کارت رو بنویسن صدیقه یا احمد. می‌گن

خر مال اونه که سوارش بشه. مردا موقع خرید می‌برن ما رو تو شهر یا روستا هم به این بهانه فامیل هامون رو می‌بینیم هم روزی رو کوتاه می‌کنیم هم خونه و زندگیمون رو تو مشتمون داریم.» (صدیقه)

فرنگیس نیز خود را صندوق‌دار خانواده معرفی می‌کند و چنین می‌گوید:

«خرید با خانمه؛ یعنی با مردها باهم می‌رن توی شهر یا روستاهای اطراف برای خرید ولی خب درکل تا زن‌ها نباشن مردها خرید نمی‌رن. من که شوهرم حتی نمی‌تونه بعضی مواد غذایی رو تشخیص بده. خودم حتماً باید باشم. به خاطر همینه که می‌گم من صندوق‌دار خونه هستم. چون خرید خونه از ریز و درشت همه با زنه.»

باید در نظر داشت که وقتی می‌گوییم مدیریت دخل و خرج خانه در منطقه مورد مطالعه با زنان است اولاً این مورد به شکلی مطلق قابل تأیید نیست؛ یعنی در همه‌ی خانواده‌ها این‌طور نیست که زنان عهده‌دار مخارج خانواده باشند. ثانیاً درخصوص این که مدیریت دخل و خرج از مصادیق بارز عاملیت باشد نیز نمی‌توان ادعا کرد که جملگی زنان به این گزاره باور دارند؛ زیرا برخی از مصاحبه‌شونده‌ها اتفاقاً این مسئله را باری اضافی و سنگین بر روی دوش زنان می‌دانند. هرچند تصدیق می‌کنند که اطلاع داشتن از دخل و خرج خانوار حق زن است و او باید بداند پولی که حاصل زحمت و کار مشترک زن و شوهر است در کجا و با چه منظوری خرج می‌شود اما لزوماً نباید زن در موارد مالی به‌طور مستقیم ورود کند. مثلاً نفیسه صراحتاً این نظر را دارد:

«مخارج خونه/ با شوهرمه. منم مشکلی ندارم چون بیهوده خرج نمی‌کنه. پس بهتر. چون یه باری از دوش من برداشته می‌شه. الآن همین فاطمه کنار خونه ما پول داره ولی خرید خونه هم گردنشه. خب این چه خوبی داره؟ زحمت زیادیه. ما خودمون کم کار و زحمت نداریم که بخوایم سرمون تو حساب و کتاب هم باشه.» (نفیسه)

شق دیگر این مفهوم مشارکت و دخالت زنان در معاملات و سایر امور مالی است. در

معاملات اقتصادی حتی اگر زنان در جریان قرار بگیرند اما عمدتاً به‌خصوص در روستاها پای خود را به این امور که مردانه می‌پندارند باز نمی‌کنند. در نخستین دیدار از ده چاه‌غلامعلی یکی از گره‌های مطرح شده این بود که شاید مشارکت در امور اقتصادی تنها معطوف به خلق ثروت باشد؛ یعنی زنان علی‌رغم این که دوشادوش مردانشان در زمین‌های کشاورزی و دامداری کار می‌کنند اما تسلطی بر دسترنج خود نداشته باشند و یا مداخله در امور مربوط به فروش محصول و امور مالی نداشته باشند. این گره ذهنی مهمی ایجاد کرد که سبب شد دفعات بعدی به عواید کار و فروش محصولات با دقت بیشتری پرداخته شود. از مصاحبه‌شونده‌ها خواسته شد توضیح دهند آیا در معاملات اعم از دام و محصولات دامی و پسته که محصول زمین‌های کشاورزی است و به‌طور کلی در هر نوع امور مالی که منبع مالی جدیدی را به خانواده اضافه می‌کند مشارکتی دارند یا نه؟ در واقع هدف این بود که متوجه شویم آیا آن‌ها این قبیل کارها را که با پول و سرمایه و از دست دادن و یا افزودن منابع مالی به خانواده سروکار دارد مردانه تلقی می‌کنند و در نتیجه خود را از آن دور نگه می‌دارند و یا این که در اینجا هم همچون کار تولیدی نگاه فراجنسیتی غلبه دارد؟ در پاسخ باید گفت که در انواع و اقسام کارها زنان بین خودشان و مردان تفاوتی قائل نبودند و معتقد بودند هر کاری که مردها بتوانند انجام دهند را زنان نیز قادر به انجامش هستند و حتی به نظر می‌رسد در برخی موارد این مسئله بدل به نوعی نمایش قدرت می‌شود که زنان بتوانند اثبات کنند که می‌توانند خودکفا باشند و بی‌نیاز از مردان. از طرفی آنان قائل به تناظر میان تکالیف و حقوق هستند. می‌خواهند اگر تکالیف برابر با مردان دارند قدرت مشابهی را در کانتکس عشایری با مردان به‌خصوص در ساحت خانواده داشته باشند. در اینجا یکی از مصادیقی که زنان حق خود می‌دانند که در آن مداخله داشته باشند همین مسئله مشارکت در معاملات است. آن‌ها برای محقق از تجربیات خود گفتند و این سبب شد که گره ابتدایی تا حدودی باز شود.

«شوهرم بخواد وام بگیره من باید باشم. من کدملی شوهرم هستم. هر جا بخواد بره

هر کاری بخواد بکنه من باید باشم. چون خودش بی‌سواده.» (فرنگیس)

فرنگیس خودش را کدملی شوهرش توصیف می‌کند. این تعبیر بسیار جالبی است. کدملی به افراد اعتبار می‌دهد و در بسیاری از امور مالی و غیرمالی بدون آن کاری پیش نمی‌رود. فرنگیس برای خود چنین‌شانی قائل است. البته در جمله پایانی دلیل ایشان را نیز می‌گوید. باسوادى خودش و بی‌سوادى همسرش.

«اگر همسرم حتی بخواد یه گوسفند هم بفروشه اول از من می‌پرسه. اگر من راضی نباشم نمی‌فروشه. من هم اگر بخوام کشک یا روغن بفروشم همین رو می‌گم بهش. ما تو زندگیمون هرچند جدایی نداریم. پول من پول تو نداریم. ولی پول دام و محصولاتش معمولاً برای منه و پول زمین پسته برای شوهرم. این چیزیه که از همون اول زندگی اتفاقی پیش اومد. محصولات رو هم چون خودم درست می‌کنم از همون اول شوهرم اصلاً دخالتی نکرد.» (ساغر)

ساغر نیز هم‌زمان هم از مداخله خودش در معاملات اقتصادی می‌گوید آنجا که بیان می‌کند شوهرش بدون نظر او حتی یک گوسفند هم نمی‌فروشد و در ادامه از استقلال نسبی اقتصادی خودش می‌گوید. وقتی می‌گوید «اتفاقی» پیش آمد یعنی این یک قاعده نیست. در میان عشایر مورد مطالعه مرسوم نیست محصولاتی که زنان آن‌ها را تولید می‌کنند مانند کشک، ماست، دوغ، نان محلی، شیرینی پسته‌ای و... دسترنج جداگانه و مستقلی برای آنان به ارمغان آورد. تا جایی که من اطلاع دارم کمتر خانواده‌ای دسترنج زن را به خودش می‌پردازد و البته تقریباً در هیچ خانواده‌ای هم چنین مطالبه‌ای از سوی زنان وجود ندارد. هرچند زنان منابع مالی را گاهی به صورت مخفیانه برای خود تدارک می‌بینند.

۲- مقاومت به مثابه عاملیت پنهان

عاملیت همواره آشکار و به‌سادگی قابل تشخیص نیست. در موارد زیادی عاملیت خود را به صورت زیرپوستی و پنهان نشان می‌دهد. استراتژی‌های به کار گرفته‌شده توسط عامل‌ها در عاملیت پنهان عمدتاً بسیار بیشتر از اعمال قدرت مستقیم و تهاجمی آن‌ها اثرگذاری دارد؛ زیرا قدرت سلطه‌طلب را یارای مقابله با آن در بسیاری از مواقع نیست. در این بخش دو نوع استراتژی برای عاملیت پنهان شناسایی شد؛ که در ادامه با توجه به تجارب زنان به

آن‌ها می‌پردازیم.

۱-۲- قدرت مجاب‌سازی

همچنان که گفتیم مقاومت دارای تکنیک‌هایی است که بنا به تجربیات متنوع زنان به آن‌ها پرداخته می‌شود. یکی از مهم‌ترین استراتژی‌های زنان مجاب‌سازی همسر است. آنان این کار را به طرق گوناگون انجام می‌دهند. وقتی از مجاب‌سازی سخن می‌گوییم یعنی این که زنان با ترفندهایی می‌توانند به مقصود خود برسند گرچه هدف و مقصود خود را صراحتاً بیان نمی‌کنند. قدرت مجاب‌سازی همسر به‌عنوان یکی از تکنیک‌های مقاومت خود دارای چند مفهوم است که در ادامه آورده شده است.

۱-۱-۲- استفاده از واسطه‌ها

در عبارتی که در ادامه آورده می‌شود طاهره به نقش مادرش در ازدواج پسرش اشاره می‌کند؛ اما در اینجا مادر راساً اقدام به راضی کردن و یا به عبارتی مجاب کردن همسر در انتخاب عروس نمی‌کند زیرا می‌داند که ممکن است قویاً همسرش با او به مخالفت برخیزد. او در نهایت امر حرف و نظر خود را به کرسی می‌نشانند اما این کار را از طریق یک واسطه که برادرشوهرش باشد انجام می‌دهد زیرا می‌داند همسرش حرف برادر بزرگ‌ترش را زمین نمی‌اندازد؛ بنابراین این چنین طاهره اذعان می‌کند که در نهایت با استفاده‌ی موفقیت‌آمیز از این تکنیک مادرش موفق شد عروسی را که باب میلش بود انتخاب کند. در میان عشایر بزرگ‌ترهای هر فامیل معمولاً نقش تعیین‌کننده‌ای در مواردی از جمله ازدواج افراد، حل و فصل مشاجرات و... ایفا می‌کنند و زنان این نکته را به‌خوبی می‌دانند و در مواقع لزوم از آن بهره‌برداری می‌کنند.

«مادر خودم زن برادرم رو انتخاب کرده بود و می‌شد دختر برادرش پدرم مخالف بود دیگه مادرم اقتدر گفت و التماس کرد و عموی بزرگم رو آورد واسطه شد تا پدرم قبول کرد.» (طاهره)

۲-۱-۲- به کارگیری برتری سرمایه فرهنگی

سرمایه‌ی اقتصادی تنها عامل و فاکتور مهم در ایجاد قدرت نیست. گاه پیش می‌آید که زنان از دیگر انواع سرمایه‌ی خود برای اعمال نفوذ و یا مقاومت در برابر خواست‌های مردان و به کرسی نشاندن خواست و نظر خود بهره می‌برند. مثلاً فرنگیس به منبع قدرت مهمی دسترسی دارد به نام سواد. اغلب زنان ده سواد خواندن و نوشتن دارند به جز سه تن از آن‌ها که اصلاً مدرسه نرفته‌اند و نمی‌توانند بخوانند یا بنویسند؛ اما داشتن سواد وقتی بدل به منبع قدرت مهم و تأثیرگذاری می‌شود که همسر کاملاً فاقد آن باشد؛ مانند مورد فرنگیس. او می‌گوید همسرش سواد ندارد و چنانچه فرنگیس قادر به اعمال قدرت مستقیم نباشد می‌تواند در مواردی از منبع قدرت ساز خود و در نقطه‌ی مقابل ناآگاهی همسرش بهره‌برداری و حتی به بیان دقیق‌تر سوءاستفاده نماید تا به مقصود خود دست یابد.

«خیلی پیش اومده که شوهرم با کار من مخالفت کنه یا با حرف من. من خودم تنها کاری که می‌کنم آینه که با حرف قانعش کنم. چون اون سواد نداره مثلاً من نخوام برم تو شهر می‌گم تو گوشه زده امروز بارون می‌باره ما هم که جاده مون خرابه نمی‌تونیم بریم. البته نه این که بخوام دروغ بگم ولی حالا ممکنه یه کم زیاده‌روی کنم.» (فرنگیس)

۳-۱-۲- ایجاد فشار فرهنگی

یکی از مواردی که به‌وفور موجبات گله و شکایت زنانی که عشایرزاده نیستند را فراهم می‌کند پابندی بیش‌ازحد مردان خود به سنت‌های عشایری است که برای آن‌ها محدودکننده‌تر از زنان عشایرزاده است زیرا دست کم در بادی امر به آن سبک زندگی عادت ندارند؛ اما همین سنت‌ها و قیودات عشایری می‌تواند در برخی موارد علیه خود مردان وارد میدان بشود. مریم بهره‌برداری خود را از سنت‌های عشایری در مواقعی که با موانعی برخورد می‌کند چنین شرح می‌دهد:

«من سیم رابط زیاد دارم به جایی وصلش می‌کنم. مثلاً شده اون مسأله رو به دین ربط بدم. به دام ربط بدم. مرد عشایر افکار ایل برایش خیلی مهمه. این که هم

طایفه‌ای‌هاش در موردش چی فکر می‌کنن مهمه. من معمولاً از این استفاده می‌کنم.
البته این که حرف و فکر دیگران براشون مهمه واقعاً یه عیبه تو جامعه امروز ولی
انگار این تو خون عشایره و تو ژنشونه.» (مریم)

۲-۲- مدیریت زندگی زناشویی

در این مورد زنان لزوماً به دنبال مجاب کردن همسر خود نیستند بلکه تلاش می‌کنند از طریق راه‌هایی که به آن می‌پردازیم به نوعی زندگی خانوادگی خود را مدیریت کنند. در واقع راه‌های ذکر شده ترفندهایی است که زنان به تجربه آموخته‌اند به عنوان مثال یاد گرفته‌اند که می‌شود در برخی موارد به جای تلاش ناکام برای مجاب‌سازی همسر بعضی چیزها را از او مخفی کرد و یا همسر را فریب داد.

۱-۲-۲- اختفا

زنان وقتی هیچ راهی برای راضی کردن همسرشان و قرار دادن آنان در مسیر دلخواه خود و مجاب کردن آنان به همسویی با نظراتشان ندارند بعضاً از ترفند پنهان‌کاری استفاده می‌کنند. پنهان‌کاری طیف وسیعی از موضوعات را در بردارد. از ساده‌ترین مسائل مثل زمانی که اولین مصاحبه‌شونده حین مصاحبه به دخترش تذکر داد که به پدر خانواده نگوید که صدایش ضبط شده است علی‌رغم این که به او گفته شد می‌توان بدون ضبط کردن صدایش مصاحبه را ادامه داد اما او نپذیرفت زیرا نمی‌خواست چنین تصور شود که در موارد جزئی نیز فاقد اختیار است بنابراین ترجیح داد این مسئله را از همسرش پنهان نگه دارد تا تجربه‌ی سعیده که گویا منحصر به فرد هم نیست زیرا در جریان مصاحبه‌ها شنیدم که چند نفر از زنان در مورد همسایه‌ها و یا اقوام نزدیک خود چنین می‌گفتند؛ اما این تجربه که مصداقی از پنهان‌کاری و یا همان ترفند اختفاست چیست؟

«که گاهی پیش میاد که تو زندگی به خرج‌هایی داری ولی مردا به خصوص اونایی که خیلی قدیمی‌ترن نمی‌فهمن. شوهر من تقریباً پا به سن گذاشته. مثلاً در مورد دانشگاه چیزی نمی‌دونه مثل خودمم بی‌سواد. من فرزانه (دخترش) رو فرستادم دانشگاه. بهش می‌گن پیام نور. خب دانشگاهش پولیه. ولی شوهرم گفت

آگه دانشگاه پولی می‌خوای بری حق‌نداری بری. ولی من فرستادمش. گفتم گناه داره بچه درس خونده. تو خونده‌ی ما هم پول به اختیار زن نیست خیلی. ولی خب باید پول کلاس‌های بچه رو می‌دادیم. منم سرتون رو درد نیارم موقع [برداشت] پسته‌ها که می‌شد به گونی برمی‌داشتم. به قول خودمون از تو کار می‌خوردم که بتونم پول دانشگاه اون دختر رو بدم.» (سعیده)

۲-۲-۲- تظاهر به حفظ اقتدار مرد

این مفهوم یکی از پیشران‌های اصلی زنان در مواجهه با موقعیت‌های حساس تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی است. مفهومی است که یکی از ظریف‌ترین تکنیک‌ها و استراتژی‌های زنان را در مقابل مردان و برای مجاب کردن آن‌ها به انجام خواست خود نشان می‌دهند. زنان مورد مطالعه می‌دانند که مردان تشنه‌ی نمایش اقتدار خود هستند و ممکن است هر آنچه مستقیماً زیر سؤال بردن اقتدار آنان را نشانه بگیرد برنتابند. به همین دلیل آنان ترجیح می‌دهند از این تکنیک خاص استفاده کنند. به عبارتی این مسئله به نوعی نشان دادن تمکین متظاهرا نه است. زن‌ها وانمود می‌کنند که مردان تصمیم‌گیرنده‌های اصلی در زندگی هستند اما در واقع و در پشت پرده همان زنان نقش آفرینان اصلی هستند. زنانی که بتوانند به درستی از این تکنیک استفاده بکنند قادرند بهتر و بیشتر نظرات خود را در خانواده اعمال کنند. تجربیات برخی از این زنان بدین قرار است:

«اگر اینجا زندگی بکنی می‌بینی شاید تو ظاهر نه ولی تو خفا همه خانواده‌ها مگر دو سه تا خانواده زن سالاری‌ان. بقیه ظاهراً مردشون رو می‌برن به عرش اعلا اما زندگی در نهایت رو انگشت خودشون می‌چرخه.» (فاطمه)

«مردا عاشق این هستن بگیریم آره تو درست می‌گی مردای روستایی خیلی بیشتر. دلشون می‌خواد رییس خونه باشن. ما زن‌ها هم عادت کردیم و این رو پذیرفتیم که اونا رییس هستن. حتی اگر واقعاً از ته دل نپذیرفته باشیم جوروی رفتار می‌کنیم که بله شما واقعاً رییس‌اید. زن آگه زرننگ باشه همین کار رو باید بکنه. می‌گی بله تو درست می‌گی همون کاری که می‌گی رو انجام می‌دم ولی از این گوش می‌گیری از اون گوش در می‌کنی. اون زنی که تو شاخ شوهره وایمیسته

کاری از پیش نمی‌بره. ولی این جووری زیر زیرکی کاراتو پیش می‌بری» (سعیده)

۳-۲-۲- فریب دادن همسر

تکنیک بعدی فریب دادن همسر است. پوران از طریق ظاهرسازی و تظاهر به کار کردن در عین این که او بیمار بود و به گفته‌ی پزشکش باید استراحت می‌کرد توانست همسرش را مجاب سازد که با رفتن پسرش به شهر مخالفتی نکند. او که نمی‌خواست همسر خلاً فرزند را احساس بکند با وجود بیماری به کمک همسرش می‌شتابد. او این کار را برای مجاب کردن همسر به پذیرش ایده‌ی ترقی خواهانه‌ی خودش انجام داد و ظاهراً موفق شد.

«اولش می‌گفت نه. الآن چند ماهی هست که راضی شده. بخصوص اون اولایی که من مریض شدم می‌گفت نه آگه بخواید برید من دست تنها می‌مونم. الآن دیگه راضی شده. منم گفتم چند نفر از این ده رفتن الآن خیلی وضعشون بهتره. اینجا هم که خشکسالیه معلوم نیست پس فردا بچه‌ها همین بخور و نمیر رو هم داشته باشند. اونم دید حرف منطقیه. خودمم با وجود این که دکتر قدغن کرده چند وقت رفتم کمکش. برای این که حس نکنه اونا آگه برن دست تنها می‌مونه» (پوران)

زهرها هم از این تکنیک در این تجربه‌ی خود استفاده کرده است:

«مثلاً همین گوشی رو که خواستم بگیرم. مخفیانه نخریدم ولی ۷ میلیون شد و من به شوهرم گفتم ۳ میلیون شده. اون هم سر در نمی‌آره از این چیزا. اصلاً نفهمید. من برا خودم همیشه یه پولی از محصولات زمین برمی‌دارم؛ و وقتی خرید می‌کنم قیمت رو معمولاً کمتر می‌گم. شوهرم هم سواد زیادی نداره و خیلی هم با شهر ارتباطی نداره باور می‌کنه» (زهرها)

همیشه مبنای استفاده از تکنیک‌های مقاومتی بی‌قدرتی زنان در برابر مردان نیست، بلکه گاهی دلایل دیگری دارد که زنان ترجیح می‌دهند مستقیماً به اعمال نظر نپردازند مثلاً در این نقل‌قولی که از زبان زهرها گفته شد او ترس از سرزنش و مورد شماتت قرار گرفتن توسط همسر را دلیل فریب دادن او عنوان می‌کند:

«دعوا نمی‌کنه ولی خب میگه خرج‌های واجب‌تری داریم. مثلاً می‌گه زن برادرم این کارهای تو رو نمی‌کنه و پولش کلاً برای شوهرش و زندگیشه. من خوشم نمیاد مقایسه‌کنه یا بخواد کسی رو بزنه تو سر من.» (زهره)

بحث و نتیجه‌گیری

مشاهدات محقق و مصاحبه با مشارکت‌کنندگان نشان داد که برخلاف کلیشه‌های رایج، زنان عشایر زنانی فاقد قدرت نیستند. بلکه برعکس آن‌ها زنانی قدرتمند و مشارکت‌جو در حیات اقتصادی و اجتماعی خانواده و اجتماع خود هستند و تلاش دارند تا از طرق گوناگون به این مهم جامه‌ی عمل ببوشانند. البته لازم به ذکر است که آن‌ها در این راه همواره موفق نیستند، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که گاه به واسطه‌ی عامل یا عواملی همه‌ی بار زندگی بر دوش آن‌ها قرار می‌گیرد و در عرض آن تصمیم‌گیری‌های مهم و غیرمهم خانواده نیز به آن‌ها سپرده می‌شود. مثلاً در مواردی مشاهده شد که پدر خانواده بیمار و از کار افتاده بود و مادر به نیابت از او خانواده را اداره می‌کرد. سه زن از میان هفده زن مشارکت‌کننده در این وضع قرار داشتند. بیماری مزمن سبب شده بود که همسران آن‌ها قادر به کارهای سخت نباشند. آن‌ها اگرچه قادر بودند کارهای شخصی خود را انجام دهند اما گله‌داری و کشاورزی برایشان دشوار بود و لاجرم این زنان بودند که باید بار مضاعف به دوش می‌کشیدند و خانه و گله و زراعت خود را مدیریت می‌کردند. باین حال زنان مشارکت‌کننده در پژوهش سعی می‌کنند در همه حال اقتدار مردان را حفظ کنند حتی اگر این عمل از سوی ایشان کاملاً متظاهرانه باشد، به گونه‌ای که حتی اگر واقعاً خودشان پشت تصمیم‌گیری‌های مهمی مثل ازدواج فرزندان و مهاجرت قرار گرفته باشند میل دارند که مردان را در اتخاذ این تصمیمات مهم بی‌نصیب نگذارند. به نظر نمی‌رسد که این نقش بازی کردن در جهت صحنه گذاشتن بر اقتدار مردانه تنها به دلیل شانه خالی کردن از بار مسئولیت تصمیمات اتخاذ شده باشد بلکه می‌تواند دلایل دیگری داشته باشد. از جمله این که آن‌ها این نوع مواجهه را تکنیکی در جهت حفظ و تداوم قدرتمندی خود تلقی می‌کنند. آن‌ها نگاه کوتاه‌مدت ندارند و به نقش آفرینی در تصمیمات فعلی خانواده راضی نیستند بلکه سوژه‌ای مشارکت‌جو هستند که نگاه بلندمدت دارند. ای‌بسا شکستن اقتدار مرد و ضعیف جلوه

دادن او در جامعه‌ای سنتی که رسم و رسومات سنتی از اهمیت برخوردار است و مردان همواره اقتدار داشته‌اند، نقش زنان را در تصمیم‌گیری‌های بعدی محدودتر سازد. ثانیاً به علت بافت سنتی جامعه و کمبود بازانندیشی در ارزش‌های سنتی آن همچنان مرد و مردانگی مفاهیمی دارای بار ارزشی بسیار مثبت هستند. برخی زنان برای توصیف زن ایده‌آل و قدرتمند از لفظ و ارزش‌های مردانگی بسیار الهام می‌گرفتند. در چنین شرایطی حفظ اقتدار مردان نه فقط یک استراتژی قدرت‌یابی بلکه یک وظیفه‌ی اخلاقی نیز قلمداد می‌شود. در اکثر موارد قدرت زنان به وسیله‌ی عواملی محدود می‌شود. گرچه آن‌ها معمولاً موفق می‌شوند راه‌هایی برای نفوذ به هسته‌ی قدرت پیدا کنند. در اینجا ممکن است آن‌ها نتوانند به‌طور مستقیم اعمال نفوذ کنند و یا مشارکت اندکی در تصمیمات مهم خانواده داشته باشند اما این به هیچ وجه منعکس‌کننده‌ی معنای بی‌قدرتی آن‌ها نیست. بلکه در اینجا ما با زن مقاومت‌کننده‌ای مواجه هستیم که سعی دارد در تصمیم‌گیری مشارکت کند ولی اغلب سهم او با مرد متوازن نیست و قادر نیست که مستقیماً در همه‌ی عرصه‌های تصمیم‌گیری اعمال نظر کند. در واقع او بیشتر از طریق تکنیک‌های مقاومتی تصمیم‌ساز است و نه تصمیم‌گیرنده. فراوانی این دست خانواده‌ها مطابق با گفت‌وگوهای با زنان و مشاهدات حاصله بیشتر بود. برخی از زنان نیز با مانع جدی قدرت پدرسالار مواجه می‌شوند و عملاً فرصت تصمیم‌گیری از آن‌ها سلب می‌شود. در این نمونه‌ها زن در تصمیم‌گیری‌های حتی جزئی نیز مداخله‌ای ندارد و روی حرف مرد حرفی نمی‌زند و دستورات و اوامر او را موبه‌مو و بدون کم‌وکاست اجرا می‌کند. زن می‌پذیرد که ریاست خانواده با مرد است لذا تخطی از دستورات او می‌تواند عقوبتی به همراه داشته باشد این زنان در اقلیت محض هستند. تنها دو تن از مصاحبه‌شونده‌ها چنین شرایطی را گزارش کردند. هردوی آن‌ها شرایط خاصی را دارا بودند که در نهایت آن‌ها را به وادی بی‌قدرتی کشاند. سکینه که مسن‌ترین مشارکت‌کننده در این تحقیق است، از چند سال قبل بیمار است و مهم‌ترین دلیل تجدید فراش همسرش بیماری او بوده و راحله نیز که در کودکی با همسرش ازدواج کرده نابارور است و فرزندی ندارد. شاید بتوان این دو دلیل را در تن دادن زنان به این مدل زندگی که در آن مشارکت چندانی نداشته، مؤثر دانست. غور و بررسی در زندگی زنان منطقه نشان داد

که برخی‌ها نیز از الگوی دیگری از تصمیم‌گیری تبعیت می‌کنند. تعدادی از زنان اذعان داشتند که خانواده‌هایشان بر محور تصمیمات مرد و یا زن اداره نمی‌شود. بلکه هم زن و هم مرد سهم متناسبی در تصمیمات دارند. به عبارتی زن و مرد در این خانواده با مشورت با یکدیگر امور گوناگون را پیش می‌برند. به‌نوعی شاهد موازنه‌ی قوا در این نوع خانواده‌ها هستیم. مرد و زن به‌نوعی مکمل یکدیگر محسوب می‌شوند. منابع قدرت مشابهی دارند و یا در برخی موارد زن از منابع قدرتی بهره می‌برد که مرد فاقد آن است و مرد نیز منابعی در اختیار دارد که زن فاقد آن است و برآیند کلی این است که نوعی موازنه میان منابع گوناگون در ساحت خانواده به وجود می‌آید. در این نوع خانواده تنها اتفاق نظر زن و شوهر هم در برخی موارد کفایت نمی‌کند و حتی فرزندان نیز نظراتشان می‌تواند مهم و تعیین‌کننده باشد. اجماع پیرامون موضوعات مطرح‌شده عامل مهمی است. دموکراتیک بودن فضای خانواده و تعادل منابع قدرت زن و مرد هیچ‌یک از آن‌ها را در موضع فرادست قرار نمی‌دهد و امکان هم‌افزایی بیشتر را فراهم می‌کند؛ بنابراین همان‌طور که از نتایج تحقیق برمی‌آید زنان عشایر در چارچوب خانواده به طرق گوناگون عاملیت را تجربه می‌کنند و عمدتاً تجربه واحدی در این خصوص، در میان ایشان به چشم نمی‌خورد.

سپاسگزاری

از تمامی زنانی که در این پژوهش شرکت داشتند، سپاسگزاریم.

مشارکت نویسندگان

تمامی نویسندگان در نگارش این مقاله مشارکت داشته‌اند.

تعارض منافع

تعارض منافع نداریم.

ORCID

Hamideh Dabbaghi
Kosar Mohammadi
hanjaroi

 <https://orcid.org/0000-0002-7044-9992>
 <https://orcid.org/0000-0003-1769-5286>

References

- Abdikadyrova, Z., Kadyrov, Z., Talaspayeva, Z., & Sharypkazy, N. (2018). The role of women in Kazakh nomadic society. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 2404-2419.
- Afkhami, M., & Friedl, E. (Eds.). (1994). In the eye of the storm: Women in post-revolutionary Iran. *Syracuse University Press*.
- Agarwal, B. (1997). Bargaining and gender relations: Within and beyond the household. *Feminist Economics*, 3(1), 1-51.
- Alhojailan, M. I., & Ibrahim, M. (2012). Thematic analysis: A critical review of its process and evaluation. *West East Journal of Social Sciences*, 1(1), 39-47.
- Bostan, H. (2006). Revision of gender role theories. *Women's Research*, 14, 5-31. [In Persian].
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Card, D., Rute Cardoso, A., & Kline, P. (2013). Bargaining and the gender wage gap: A direct assessment. IZA Discussion Papers 7592, *Institute of Labor Economics (IZA)*.
- Cunha, V., & Atalaia, S. (2019). The gender(ed) division of labour in Europe: Patterns of practices in 18 EU countries. *Sociologia, Problemas e Práticas*, (90), 113-137.
- Dinero, S. C. (1997). Female role change and male response in the post-nomadic urban environment: The case of the Israeli Negev Bedouin. *Journal of Comparative Family Studies*, 248-261.
- Emirbayer, M., & Mische, A. (1998). What is agency? *American Journal of Sociology*, 103(4), 962-1023.
- Eteläpelto, A., Vähäsantanen, K., Hökkä, P., & Paloniemi, S. (2013). What is agency? Conceptualizing professional agency at work. *Educational Research Review*, 10, 45-65.
- Faramarzi, F. (2019). Determining the methods of exercising women's power and resistance in the family environment (Case study: Ivan city). *Master's thesis, Payam Noor University*. [In Persian].
- Friedl, E. (1967). The position of women: Appearance and reality. *Anthropological Quarterly*, 40(3), 97-108.
- Garossi, S. (2015). Gender, society and sociology. *Tehran: Sociologists Publication*. [In Persian].
- Ghasemi, Y., & Hashemi, A. (2018). Conducting research using thematic analysis method: A practical and step-by-step guide for learning and teaching (Case study: Music consumption of master's students of Ilam University). *Ilam Culture*, 64, 65, 7-33. [In Persian].
- Ghodrati, H., Afraciabi, H., Barshad, A., & Moltafet, H. (2012). Gender Equity between Couples and Its Social Determinants Case: Married

- Women in Boshehr City. *Women's Studies Sociological and Psychological*. Vol 10. Issue 4.63-38 [In Persian].
- Hosseinzadehrad, K. (2008). Is it possible to resist power? *Political Science*, 8, 119-128. [In Persian].
- Kermani, M., & Delawari, A. (2016). Ideology and discourse: The subject, power and truth. *Social Sciences Quarterly*, 74, 111-148. [In Persian].
- Legit, M. (2016). Women in their time, the history of feminism in the West (N. Mahdian, Trans.). Tehran: Ney Publication. [In Persian].
- Mirzakhani, K. (2019). Sociological study of rural and nomadic women's empowerment strategies. *New Research Approaches in Management and Accounting*, 45, 11-24. [In Persian].
- Mottier, V. (2002). Masculine domination: Gender and power in Bourdieu's writings. *Feminist Theory*, 3(3), 345-359.
- Rahmani, J., & Farahzad, Y. (2016). Votive tables in Tehran: Female agency in religious congregations. *Iran Anthropological Research*, 2, 183-200. [In Persian].
- Restrepo, E. (2007). Sociology and anthropology of kinship in nomads: Women of tribe Bahamei (J. Rafifar, Trans.). Tehran: Khojasteh Publication. [In Persian].
- Rezaeimoghadam, M. (2012). Structures affecting gender inequality in poor rural households. *Master's thesis, Shiraz University*. [In Persian].
- Ribnes McCarthy, J., & Edwards, R. (2011). Key concepts in family studies (M. M. Labibi, Trans.). Tehran: Elm Publication. [In Persian].
- Robb, J. (2010). Beyond agency. *World Archaeology*, 42(4), 493-520.
- Rogers, S. C. (1975). Female forms of power and the myth of male dominance: A model of female/male interaction in peasant society. *American Ethnologist*, 2(4), 727-756.
- Saidigaraghani, H., Arzani, H., & Razzaghi Burkhani, F. (2016). Cultural ecology, analysis of ecological knowledge of nomadic women. *Indigenous Knowledge of Iran*, 5, 173-199. [In Persian].
- Shahshahani, S. (1988). Four seasons of the sun: The daily life of the settled nomadic women of Mamsani. Tehran: Tos Publication. [In Persian].
- Soltanibahram, S., Mirzaei, H., & Ghasemzadeh, D. (2012). Agency and structure in Michel Foucault's thought. *Sociological Studies*, 17, 55-69. [In Persian].
- Thomas, J., & Harden, A. (2008). Methods for the thematic synthesis of qualitative research in systematic reviews. *BMC Medical Research Methodology*, 8(1), 1-10.
- Trethewey, A. (1997). Resistance, identity, and empowerment: A postmodern feminist analysis of clients in a human service organization. *Communication Monographs*, 64(4), 281-301.
- Vedadhir, A., Chaghalvand, M., Omidhar, N., & Rafi Far, J. (2016). Food,

gender, and power: An ethnographic study of Lak nomads of Lorestan Province. *Social Sciences Faculty of Literature and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad*, 2, 33-71. [In Persian].

استناد به این مقاله: دباغی، حمیده، محمدی هنجروئی، کوثر. (۱۴۰۲). مطالعه جامعه‌شناختی عاملیت زنان عشایر از خلال تجربه زیسته آن‌ها (مورد مطالعه: زنان عشایر ده‌جاه-غلامعلی از توابع شهرستان زرنند)، *فصلنامه علوم اجتماعی*، ۳۰(۱۰۲)، ۱۰۷-۱۴۱. DOI: 10.22054/qjss.2024.77686.2741

Social sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License...

